

Tatiana BUTNARU
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

**ELEMENTE DE MITOLOGIE
AUTOHTONĂ ÎN CREAȚIA LUI SPIRIDON
VANGHELI**

Abstract. In this article is reflected the Spiridon Vangheli's work and his own universe with capitalization of the folk traditions through the sphere of bright views and representations which characterize the creative personality of the anonymous spirit.

The prose of Spiridon Vangheli fits the mythical space of the indigenous spirituality from a poetical perspective, the author reaches the highest shares of the artistry through the disclosure of some spiritual states of a big exception, shows the sense of delight, of an inner jubilation in front of the earthly cosmos, the spiritual beatitude of a child thirsty of innocence and sincerity, receptive at the world's beauties.

Keywords: World of childhood, fairytale, metaphorical transfer, mythical element, mioritic space.

„Hai mai bine despre copilărie să vorbim că ea singură este veselă și nevinovată”, ne îndemna la timpul său Ion Creangă și această formulare se manifestă cu desăvârșire în scrierile lui S. Vangheli, autorul aflat pe o pajiște albastră a copilăriei.

Preferința pentru fondul mitic al folclorului românesc constituie o trăsătură esențială a operelor lui S. Vangheli, acesta își revigorează scrisul prin valorificarea tradiției populare, prin prisma de viziuni și reprezentări ce caracterizează personalitatea creatoare a genului anonim.

Proza lui S. Vangheli se încadrează în spațiul mitic al spiritualității autohtone explorat dintr-o perspectivă poetică. În această ordine de idei, evidențiem o atitudine estetică specifică, care determină prezența unor „zăcăminte folclorice” sau „straturi populare” [1, p. 7], cum le numește A. Dima, ceea ce-i asigură o impresionantă simțire artistică.

Respectând cu strictețe principiile transfigurării populare, scriitorul aprofundează lumea copilăriei potrivit unor viziuni estetice originale, a unor elemente de sensibilitate modernă. În primul rând, vom evidenția subtilitatea metaforei mitice, determinată de profunzime și lirism, de motive și dimensiuni existențiale, pe care le exprimă autorul în dramatica contemplare a lumii. Elementul mitic se redimensionează din interior, el predispune autorul spre lărgirea semnificațiilor, îl orientează spre chintesența cotelor de vârf ale artisticității. Trăirile, sentimentele, stările sufletești sunt relevate de multe ori

prin prisma inițierii mitice, autorul redă senzațional sentimentul de încântare, de jubilație sufletească în fața naturii, vieții, universului, exprimă beatitudinea unui suflet însetat de candori.

O metaforă precum este „coliba albastră” sau „steaua lui Ciuboțel” este de sorginte mitică și esențializează o stare de spirit, conține o cheie poetică pentru deschiderea multiplă a temeiurilor spiritualității autohtone. S. Vangheli își asumă rolul de mag în țara copilăriei, el invocă deseori culoarea albastră, pentru a poposi într-un tărâm miraculos de poveste, pe care copilul o percepe în conformitate cu viziunea sa despre univers. „Noaptea dorm în casă, dar ziua trăiesc în coliba albastră”, spune Radu, protagonistul cărții *Băiețelul din coliba albastră*. S. Vangheli plăsmuiește viziunea unui copil receptiv la frumusețile lumii, predispus spre tărâmul inefabil al basmului și al transfigurațiilor mitice.

„Din pădurea asta tata
Își alege fluieratul,
Mama-florile din vetre,
Miorița – clopoțelul”.

(Basm cu cel mai bogat copil din lume)

Gama de culori este variată și iriază într-un spectru multicolor de curcubeu, creând asociația „celui mai bogat copil din lume”, după modelul lui Andersen:

„Roșu cred că-i din căpșune,
Galbenul din romanițe,
Verdele – acel din iarbă
Și din albăstrițe – albastru”.

(Basm cu cel mai bogat copil din lume)

Împreună cu micul cititor, poposim în „coliba albastră” a copilăriei, unde persistă o lumină stelară, care-i poartă pe Radu, Guguță sau Ciuboțel într-o ambianță neobișnuită, satisface setea cititorului de miraculos. *Calul cu ochii albaștri*, „zurgălăul pierdut în Cucuieți”, vine și el din aceeași lume miraculoasă a poveștii, ca să confirme niște adevăruri existențiale. Albastre sunt și cele două vioarele, care au înflorit în pantofii Domniței din *Pantolonia*, țara piticilor și seamănă leit cu ochii mamei, „două flori albastre”, de care copilul nu se poate despărți nici pentru o clipă. Fulgii de nea cad molcom peste cușma lui Guguță sau oamenii de zăpadă plăsmuiți de Ciuboțel, se revarsă din adâncul albastru al cerului precum e „ochiul apei din poveste”, ca să iradieze în contururi magice. Este albastră și ninsoarea, de unde vine „un dor de îngeri” transpus în maniera unui cunoscut verset biblic:

„Înger, îngerășul meu,
Ce mi te-a dat Dumnezeu,
Totdeauna fii cu mine
Și mă-nvață să fac bine”. [2, p. 45]

Tipologia binelui însoțește aventurile fanteziste ale picilor în dorința firească spre afirmare. Iar „turnul dorului” nu este altceva decât o proiecție mitică a unor resorturi sufletești, de unde personajul-copil își exteriorizează sentimentele după modelul lui Gr. Vieru.

„Sunt alb, bătrân aproape,
Mi-e dor de tine, mamă”.
(Gr. Vieru. *Mie dor de tine mamă*)

Eroul lui S. Vangheli „albește” de dorul de casa părintească. „Dorul de casa părintească, se spune într-o nuvelă dintr-o ediție mai recentă, asta e boala cea mai grea din lume!”, readucând imaginea dorului de meleag prin intermediul unor afinități spirituale cu elementul mitico-folcloric. Fără a pierde ceva din profunzime, ideea este preluată și în povestioara *Cocostârcii*, unde dragostea față de plai pornește din atașamentul față de cuibul părintesc și se manifestă prin categoria sacralizată a dorului.

În mitologia folclorului românesc, cocostârcul este pasărea binecuvântată, e pasărea nemuririi, augurală, un simbol al imortalității, ea determină norocul și belșugul în casa omului [3]. Într-o cunoscută nuvelă de S. Vangheli, cocostârcii „și-au ales pentru cuib casa a doi bătrâni, care nu era cea mai frumoasă din sat”. Simbolismul păsării transpare în corelație cu destinul existențial al celor doi părinți „corojiți” de timp, care au crescut mulți copii, dar aceștia asemenea puilor de cocostârc „s-au împrăștiat prin lume, lăsându-i mamei obrazul plin de încrețituri și doi ochi să se uite spre poartă, iar tatei o cușmă de păr alb în cap și un băț în mână”.

Raportată direct la existența omenească, valoarea artistică a imaginii constă în ideea de împlinire. Motivele sunt adaptate unei situații artistice, care vine încărcată de sensuri, făcând referință la un bilanț existențial, exprimă ideea de împlinire. Este vorba de „râvnita plinătate spirituală” [4, p. 3], ce-o contemplează eroii lui S. Vangheli în percepția mitico-folclorică a lumii: Cităm în continuare fragmentul: „Când vedeau cocostârcii, stând într-un picior pe acoperișul casei – parcă le venea inima la loc și casa li se părea plină”.

Departate de pasișă folclorică sau imitația rudimentară, S. Vangheli asimilează din arsenalul tradițional un vast material de investigație artistică. Dorul „trop-trop-trop a venit pe urmele lui (Ciuboțel – s.n.) înapoi acasă”, iar apoi iradiază prin nimbul sacru al iubirii, de unde pornesc impulsurile vieții.

S. Vangheli dezvăluie și aprofundează dorul de părinți sau vatră strămoșească prin intermediul unor detalii artistice corelative, acestea găsindu-și interiorizare fie prin „turnul dorului,” sau crenguța verde lăsată pe prispa celor doi părinți în semn de recunoștință. În imaginația copilului dorul atinge dimensiunile baladescului, ceea ce la un moment dat îl determină spre a face o analogie dintre chipul mamei și Sora Soarelui, floarea cerească, care-i vine în ospeție lui Ciuboțel împreună cu tot alaiul de stele și luceferi, pentru a emana o lumină darnică, în fața căreia „bunelul împlă în genunchi”, de parcă ar sta la icoane. Este conturată o idee de întregire mitică prin prisma unor categorii simbolice deposedate de alura lor sacrală, dar alimentate de o irezistibilă sete de viață, de primenire lăuntrică. Bunelul „samănă, samănă floarea-soarelui”, fiindcă spune el „trebuie să faci măcar oleacă de lumină pe unde mergi”. Lumina devine, astfel, o metaforă totalizatoare, un punct de legătură dintre om și măreția cosmosului substituit prin formele alegorice ale mitului. „... Că pământul e cinstit. Ca soarele, ca pasărea, ca izvorul”, aceste sugestii metaforice încearcă să inițieze micul cititor în resorturile filosofiei populare, îi propune o lecție de omenie și bunătate sufletească, exprimă bucuria de a trăi, a iubi, a se menține în anturajul valorilor general-umane. Steaua lui Ciuboțel din vârful turnului luminează satul zi și noapte, stă de veghe la căpătâiul măicuței până se face bine, devine un înger păzitor pentru toți copiii din Turturica, iar atunci când își ia zborul spre împărăția ei de poveste vrea „să-i ducă măicuței un fir de iarbă de pe pământ”.

Steaua menține existența și „apără” cerbul, care aleargă când pe un vârf de munte, când pe celălalt, sugestie a unui timp mitic arhaic, pentru a proteja de rele „pălăria albastră” a pământului. Nu numai universul teluric, dar și oamenii, mai bine zis, puii de pitic din *Împărăția Duminică*, se află sub aura ocrotitoare a Stelei, în deplină îngemănare cu ritmurile cosmice, unde Soarele și Luna, cum i se mai zice Mama noastră cea dintâi, determină anturajul selenar al existenței omenești. S. Vangheli dezvoltă și aprofundează o atmosferă de luminozitate, creând asociația unui amalgam de stări și trăiri sufletești de excepție, ce-și trag originea din proiecția simbolică a miturilor și așa-ziselor „sărbători ale soarelui” descătușate de riturile păgâne și condensate în mod firesc în diverse situații artistice. După expresia lui M. Ferber, fenomenul este „atât de coplesitor și atât de fundamental, încât semnificațiile lui în mitologie și literatură sunt prea multe pentru a fi enumerate” [5, p. 266]. Sentimentul de admirație față de astrul ceresc, „ma-a-re minune e Soarele ăsta ... Câte lămpi ard noaptea și tot e întuneric, dar el unul luminează și casă, și bordei, și drum. Și muntele își încălzește spatele la dânsul, că nu i-ar mai crește chica aceea verde...”, presupune o jubilație, dar și o eliberare de verdictele mitului, autorul îndeamnă spre lumină și căldură, spre plinătatea viguroasă a vieții, care oscilează de la viziunea mitică spre cea metafizică, spre o concepție apropiată de viziunea folclorică.

E. Niculiță-Voroncă scria: „Soarele e ochiul lui Dumnezeu” [6, p. 229]. Poetica privirii corelată cu laitmotivul solar se manifestă la S. Vangheli prin expresia unei totale detașări de semnificațiile religiozității cosmice. Replica „Tu ai aprins Soarele pe cer” indică o stare de alternare a luminii solare în raport direct cu ființa umană, încadrarea ei

într-un circuit neîntrerupt. Eroul lui S. Vagheli e predispus să trăiască plenar evaziunea sa în mitul solar al universului, ca de la altitudinea astrului ceresc să proclame „ideea statorniciei din veac a ritmurilor primare ale vieții” [7, p. 35], să se reintegreze într-o atmosferă de continuă sărbătoare și resurecție sufletească:

„Lie, lie,
Ciocârlie,
Cântec dulce
Din câmpie!”
(*Împărăția Duminică*)

Este acordul final ce izvorăște din deplina îngemănare a cerului cu pământul, indică o culminație emoțională caracteristică pentru opera lui S. Vagheli.

Undeva în subtext, mai întrezărim și o inițiere mioritică, care se manifestă prin convertirea elementului mitic în contextul unor situații de viață obișnuite, marcate de o vibrantă subtilitate artistică, de profunzime și lirism. Trei iezii, Turturica sau Cucuieții este de fapt „spațiul matrice” ori „spațiul mioritic” axat pe filonul creativității populare. Acest „spațiu mioritic” este specificat prin aprofundarea unui mod de viață tradițional, care oscilează, după remarca lui M. Cimpoi, „de la orizontul mioritic spre orizontul european cu garnitura de categorii, care este proprie mioritismului românesc” [8, p. 18].

Analiza simbolurilor și imaginilor artistice indică cert caracterul de încadrare în atmosfera mitică, sunt intuite niște niveluri de specificare și formule individualizatoare de semnificație arhetipală. Matricea stilistică românească se menține prin ideea de dăinuire, prin desăvârșirea unui spațiu sacru de valori circumscris în aspectele sale existențiale. Fenomenul de adaptare la condiția mioritică se manifestă firesc și spontan, prin intermediul unor imagini tradiționale, fiind determinate de un substrat mitologic străvechi supus treptat modificărilor succesive. Șalul verde pe care-l îmbracă mama din balada cu același nume sugerează ideea mării plecări, prin transfer metaforic, se are în vedere trecerea ei dintr-un plan existențial în altul imaterial, într-un spațiu selenar, cosmic, de o superioritate absolută:

„Și s-a dus să are
Dar în vârf de deal
Vremea i se pierde –
Mama se preface
În morman de țarină.
Și îmbracă mama
Șalul acela verde”
(*Șalul verde*)

Redimensionarea elementului mitic se manifestă prin comuniunea tainică cu natura, prin amplificarea sensurilor și accentelor artistice favorizate de un fond mitic străvechi. Metafora verdelui se încarcă cu un fond profund esențializat, culminează cu un simbol de origine mitico-folclorică, exprimă ideea de dăinuire, perenitate, zămislite de veacuri în accepția populară. Elementele naturii, iarba, pământul, rămurica verde, cerul, întreg universul sunt trăite din perspectiva transcendenței mitice, ele capătă accepția unui spectacol ceremonial și redau, în ultimă instanță, o finalitate existențială, un bilanț simbolic.

S. Vangheli pendulează între fabulosul mitic și reprezentările imaginației sale creatoare, pentru a ne aduce în preajmă și a „ne prelungi copilăria. Cu o oră. Cu o zi. Cu un veac. Cât îi avem cartea în preajmă – suntem copii. Cărțile lui sunt ca niște corăbii, care scot copiii în larg, ca să se întoarcă apoi după alți copii” (N. Dabija). Scriitorul își găsește expresie în succesiunea timpurilor și a generațiilor.

Referințe bibliografice

1. A. Dima. *Zăcămintele folclorice în poezia noastră contemporană*. București, Fundația pentru Literatură și artă „Regele Carol II”, 1936.
2. *Carte de rugăciuni*. București. Editura Agapiș, 2004.
3. I. Evseev. *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*. Timișoara, Editura Amarcand, 1997.
4. M. Cimpoi. *Întoarcerea la izvoare*. Chișinău, Editura Literatura artistică, 1985.
5. M. Ferber. *Dicționar de simboluri literare*. Chișinău, Editura Cartier, 2001.
6. E. Niculiță-Voroncă. *Datinile și credințele poporului român*. București, Editura Saeculum, 1998.
7. D. Bălăeș. *Eterna regăsire*. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1979.
8. M. Cimpoi. *Orizont mioritic, orizont european*. Craiova, Fundația scrisului românesc, 2003.